„Az övé ennyi, hogy megérkezzen”

Visky András: Goblen. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1998.

Az 1994-es „legújabb magyar irodalom” körképében[1] (tényleg, vajon hol állunk azóta?) Kun Árpád végigköveti a Visky-vers átalakulásait az első három kötetben, a Szőcs Géza-i indíttatás felől az általa „szilvánus költészet”-nek nevezett állapotig, amelyet a *Hóbagoly* című kötet alapján így ír le: „Visky András természeti költő, méghozzá megfontoltan az. Ha voltak valaha népiesek és urbánusok, akkor ő szilvánus (hogy mennyire transz-, arról egyszer máskor), aki a természetben peripatetikus sétáit végzi. Kimondhatatlan veszély költő számára megfontolatlanul természetinek lenni, mert érzékein keresztül «kiáramolhat». (...) Ellenkező esetben (ti. a megfontolt természetiség esetében) a költő «összegyűlik», azaz a tárgyak mindegyike – most már az élők és élettelenek együtt, mind, akik az idő hatálya alá tartoznak – ad neki valamit, hogy teljes legyen.”[2] Kun Árpád ezt a körülírást még egy értékítéletszerűséggel egészíti ki később, többoldalas tanulmánya végén: „Viskynek ezek a versei meggyőzően szépek, sőt gyönyörűek. Beau- tiful, «szépséggeltelt», mondja nekünk egy másik nyelv. De ha csak szépséggeltelt? Valami minél szebb, annál inkább érezzük törékenynek. (...) Én ezt a fokozott sebezhetőséget érzem Visky verseivel kapcsolatban a legproblematikusabbnak.”[3]

Több oka is van, hogy ilyen hosszasan idéztem Kun Árpád szövegét. Az egyik az, hogy Visky András költészetéről ismereteim szerint mindeddig ez a legátfogóbb írás. Egy másik az, hogy a Visky-kötetek újabban főleg Magyarországon jelennek meg, így bekerülnek egy úgynevezett „legújabb magyar irodalomba”, és ebben a

1 Károlyi Csaba (szerk.): Csipesszel a lángot. Nappali Ház, Budapest, 1994.
2 Kun Árpád: Egy szilvánus költő. 106. In: Csipesszel a lángot.
3 I. m. 107.

közegben valahogy viszonyulnak hozzájuk. Például úgy, ahogyan Kun Árpád. Ez a viszonyulás nem csupán azért fontos, mert a „romániai magyar viszonyulás” egyre késlekedik, vagy most éppen nem „látható” (nyilván azért sem, mert Viskynek 1992 óta nem jelent meg önálló verseskötete). Eldönthetőbbé teszi a kérdést, hogy mi az, hogy külső meg belső, hogy van-e ilyen különbség, és ha van, problematikussá azt, hogy melyik olvasat belsőbb a Visky-versek esetében. Egy harmadik ok az lenne, hogy (már) nem tartom maradéktalanul érvényesnek a Kun-féle jellemzést, de elfogadom kiindulópontnak. És még sorolhatnám az okokat.

De van egy „igazi” olvasói okom is: a kötet irányából történő (belső?) olvasás ezúttal olyan tévelygésre hasonlít, amelyik nem a támpontok hiányában, inkább a túl sok remek, önmagát felhasználásra kínáló támpont miatt zajlik. A metafora, amelyet a kötetcím kínál, egyfajta magyarázat is erre a tévelygésre (bár ez a magyarázat már inkább külsődleges). A *goblen* címszóként nem létezik a szótárakban, csak franciásan, gobelin-ként. Ez a goblen mégsem egészen az a (goblen), látszik mondani a kötet, vagy, ha úgy tetszik: semmi sem az, ami. A Magyar Larousse Enciklopédia ráadásul továbbküld a *falikárpit-hoz*. Ott végre olvasható egyfajta magyarázat, pontosabban, egy kifejtett metafora: „falikárpit, fn. Text. Műv. Díszítő szőttes falak burkolására. Sajátos eljárás szerint kézi úton készül kettős láncvetéssel. Az ábrázolásokat és díszítőmotívumokat kizárólag színes vetülékfonalakkal alakítják ki, s ezeket oly szorosan szövik le, hogy elrejtsék velük a láncfonalakat.” Vagyis: a támpont felől elindulva a szálakat nem lehet végigkövetni: valahová a többi alá, mögé vezetnek.

Lássunk legalább kettőt-hármat ezek közül. Mindenekelőtt a címadó verset, amely a négy cikluson kívül, azok előtt helyezkedik el. A beszélő a versben látogatókat fogad (ha valóban vannak látogatók, és a goblenvásárló ((?) ismeretlenek nem csupán a beszélő tudatának kivetülései), és a maga készítette gobleneket kínálja, magyarázza, meséli nekik. Kérdez, választ aligha vár, magának mondja:

Ne válaszoljanak, szavaktól én már
semmit nem remélek.

Itt éltem, nézzenek körül,
szeressék meg e tárgyakat,
ahogyan én soha.

Szavak, amelyektől nem remélnek semmit, és tárgyak, amelyekhez nem fűz szeretet (vagy ha fűz, az nem Olyan, lehetne más is). Ez a kötet tehát kivonulás a szavakból, és a kivonulás lehetetlensége is ugyanakkor. A fülszövegben mondja Visky: „S mivel bármit ki lehet mondani, besétálok a beszéd csapdájába...” Igen, a beszédnek csapdái vannak, a szavak mintha tárgyakat neveznének meg, holott a tárgy, aminek neve van, már nem ugyanaz a tárgy, sőt, az a „bármi”, amit kimond

a beszélő, tárgyként kezd viselkedni a kimondó tudatában. Vagy: ha kimondom, hogy szavaktól már nem remélek semmit, akkor valamit mégis remélek – hogy közvetít valamit („bármit”), amit a szavakról gondolok.

De nemcsak ebbe a jól kitaposott zsákutcába juthatunk el a fenti öt sortól, hanem a metaforikus azonosításig is: az itt következő versek goblenhez hasonlatosak, melyeket férfikéz „stoppolt”. („A stoppolás nem férfinak való, úgy / gondolja? Mit tudhat erről ön! – mondja a versbeszélő látogatójának.) És az értelmezés máris elindulhatna, meg lehetne nézni, milyenek a goblenek általában (a Larousse írja: „A falikárpitok ornamentális jellege egyre meghatározóbbá vált, különösen a keretmotívumok sokasodtak”, tudniillik a Les Gobelins királyi manufaktúra alkotásaiban), össze lehetne hasonlítani őket a kötet verseivel, meg lehetne állapítani, hogy: valóban a versek olyanok, mint a goblenek. És ez egybevágna a Kun Árpád-féle körülírással is, a törékeny szépséggel. Csakhogy ezek a versek nem olyanok, mint a goblenek. Vagy ha olyanok, akkor nem így, egyszerűen és mechanikusan. Ahhoz túl sokfélék.

Aztán: a *Hermész* című versből a hasonlítgató, Larousse-lapozgató olvasóira máris saját arca néz vissza:

Magamnak váltig kondoleáljak? Tagadjam
meg korom netán? Kiért tegyem?
Hivatkozzam a lexikonra, hajtogassam
tébolyultan: szócikk, kérem, szócikk!

.....

(...) Minek?! Betűkosár!

Pedig a Larousse-lapozgatás, jobban belegondolva, nem teljesen ötletszerű és esetleges a Visky-kötettel párhuzamosan. Csupán verscímeket idézve sem: *Goblen, Hermész, Pleinair, Klip, Kolozsvári anziksz, Herakleitosz-rondó, Credo, Nikodé- mus a felházban turistákat fogad, Az Aquinói-sír. Epitáfium.* Versolvasói naivitást elővéve: *sok az idegen szó, bizony-bizony, egyik-másikat nem ismerem!* Versolvasói sznobizmust elővéve: *mennyi műveltségelem, nahát!* Egyszerű megállapítást téve: a kötet kisenciklopédia is egyben, amely egy jóval nagyobb enciklopédiát sejtet. (Csak jelzem, hogy ezeknek a nyomoknak a végigkövetéséhez jó fizikai és lelki erőnlét szükséges. És persze meglepetésekre is fel kell készülni. A *klip* címszó például – még mindig a Larousse-ban – a másik kötetbeli *videoklip* címszóhoz küld, amely azonban, utána lehet nézni, egyszerűen nem létezik.) Versben ez problémát jelenthet. Esetleg. Hogy követi-e az olvasó, van-e türelme követni, hogy „ugyanoda” követi-e az utalást.

A *fotóiskola haladóknak* című Visky-kötet kapcsán Kun Árpád „a látás iskolájá”-t emlegeti. Valóban, érzékelhető ezekben a versekben a figyelem, a látás fontossága. A tárgyak, dolgok egészen közelről néződnek ezekben a versekben, s meg

is nőnek, meg is emelkednek kissé ebben a figyelemben. Minden lehet dolog. A beszélő én is. (Ehhez még visszatérek.) A probléma is, például a fentebb emlegetett probléma:

Minek elgondolni egy erkélyt, s rajta nőt,
körös-körül szelíd Monarchiát, ha semmiből
nem éppen úgy következik a semmi?
S ha – ez is, az is – másként eleven?
Vagy még rosszabb: csak műveltségelem.
(Ahogy az exitusra rá a „Szent Vitus” –
üres fazékra csattanó fedél...!)

(Ezredvég)

A szavak: sok-sok semmi? Szavak kiejtése, leírása: hiúságok hiúsága? Ha jól értem, a Visky-szöveg kérdez és nem válaszol. A nyitva hagyott ösvény valahová az elevenség irányába vezet, ahol bármi lehet eleven, az Aquinói-sír lakója is talán, csak a hogyan-t, a másként-et kellene ellesni, eltanulni valahonnan.

Egy másik támpont a kötetben, az *Intelem* című vers, éppen a nyomok eltüntetéséről, illetve eltűnéséről beszél. Nem nyilatkoztatja ki a vers, hogy miért kell eltüntetni a nyomokat. Nem mondja, hogy „mindenki a saját útját kell járja”, egyáltalán ebből a szövegből kirínia a *kell* szó, a felszólító igealakok megléte ellenére is:

aki elindul, lépésenként szedje
össze nyomait, hajoljon le,
vissza és emelje magához.

.....

(...) Az övé ennyi,
hogy megérkezzen. Álljon meg,
mikor a legmagasabban van a nap,
egyedül, árnyéka láthatatlan
tócsájában. A többi nem dolga,
várjon, a többi nem. A magasban
köröző madaraké legfennebb, kik
napszálltáig csendben széthordják

Ha van ebben a csöndes, eltestetlenülő intelemben (v. ö. még „Induljon el, mint a / halni kész nagyvadak, mikor / a legkönnyebbek ők s a talpuk / alatt nem roppannak az ágak”) valami hangsúlyos, akkor az a megérkezés pillanata, s talán az a rituális fegyelem, ahogy az, aki elindul(t), folyton visszahajol nyomaiért. A megérkezés intimitásáról szólna a vers, ha a megérkezőt látni lehetne az érkezés

pillanatában, ha bárki is követhetné őt oda. Szép ez a vers, és a Kun Árpád által emlegetett törékenységet hozzáférhetetlenségével ellensúlyozza.

De nem ez az általánosan jellemző a *Goblen* verseire. Olyan (peripatetikus) sétákat is tartalmaz a kötet, ahová követni lehet a versben beszélőket. Például, egészen „testeseket" is. Kolozsvár főterén *(Kolozsvári anziksz. Főtér),* valutaváltókkal, koldusgyerekekkel, turistákkal. És itt következik az egyet nem értésem a Kun Árpád-féle „szilvánus költő" megjelöléssel. Egészen pontosan: a konnotációval nem tudok mit kezdeni, amit a szókapcsolat felerősít; természeti(es) költő – van ebben valami avítt, és valami, ami a Visky-versek elvonatkoztatási szintjén egyszerűen fel sem merül. Bármiről szóljanak Visky András versei, akár a leghétköznapibb tárgyról is (például: „egy porcelánedény, fületlen, Viskből), valami olyan rejtett közmegegyezés lép működésbe, amelyről az olvasó nem tudja felidézni, hogy valaha is megköttetett volna – hogy van ott még valami más a tárggyal együtt vagy a tárgyban, amit így nem is lehet jelképnek vagy szimbólumnak nevezni. Talán csak a figyelem különleges léptékű megnyilvánulásáról van szó, amelyben a tárgy valami mássá – első fokon: figyelem-tárggyá – változik.

Látni, láthatóvá válni – a személyek is bevonódnak ebbe a körbe, a tárggyá tett beszélő én két szomszédos versben így jelenik meg: „átlát rajtam, akár a szitán" (78.), illetve: „Olyan látható vagyok / Terítsd reám a lepled" (79.). Ha a „ szilvánus költő" meghatározás nem is szerencsés, a hozzá fűződő értelmezés továbbgondolható: a költő, amint tárgyakból – élőkből, élettelenekből – „gyűlik össze". Ez az önfelhalmozás pedig meglehetősen tudatosnak tűnik Visky esetében; ha egyetlen szókapcsolattal el lehetne intézni egy költői viszonyulást, akkor talán a „gyűjtögető költő" pontosabb megközelítése lenne az 1998-as Viskynek.

Nem, nem kell törékenységtől félteni Visky András verseit. És ez egy olyan elem beléptetésével is magyarázható, amelyet Kun Árpád nem említ tanulmányában. Az új kötetben a Visky-féle látás fokozottan láttatássá válik, a színrevitel értelmében. Megkomponált helyzetekbe lép be a külső szemlélő, helyenként színpadi utasításokat is olvashatni *(A nyolcas évtized),* vagy maga a szöveg drámai párbeszéd formájában íródott *(Shakespeare-apokrif).* Ha ezt a kötetnyi – sokféle – verset valami összefogja, az leginkább ez a rítusok irányába is fogékony jelenetezés. Nincs szó itt szerepjátszásról, maszkokról; ami távolítja mégis a láttatott dolgokat, az inkább a megfontoltság, megmunkáltság, a pillanatok hangsúlyozottan „összegyűjtött" volta. Illetve az, hogy kint és bent összekeveredik, felcserélődik, átalakul ebben a költészetben:

veri az ablakot az ég
lélektől ragyog az űr
most lesz a volt a már a rég
odakünn van legbelül

(Credo)

Talán úgy tűnik, végigkövettem egy utat a Visky-kötetben, valahová. A beszéd csapdája ezt is megengedi. Eljutva addig. *Tovább soha* – mondja az egyik vers címe. És mégis: „Az övé ennyi, hogy megérkezzen.” Ugyanaz a kettő, vagy egészen más?

BALÁZS IMRE JÓZSEF